

T. XVII (2014) Z. 2 (34)
ISSN 1509-1074

ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ

150th Anniversary
of the November Rising
in the Polish Press

**150. rocznica
powstania
listopadowego
na łamach prasy
polskiej**

Institut Informacji Naukowej
i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
ul. Podchorążych 2
PL 30-084 Kraków
e-mail: adam.z.ruta@gmail.com

**Adam
RUTA**

KEY WORDS:

The November Rising of 1830–1831,
150th Anniversary of the November
Rising (1980), the press, academic journals,
quality periodicals, popular press

SŁOWA KLUCZOWE:

powstanie listopadowe 1830–1831,
150. rocznica powstania listopadowego,
czasopisma naukowe i popularnonaukowe,
prasa codzienna

ABSTRACT

The 150th Anniversary of the November Rising of 1830, which occurred at the highly volatile time of the signing of the Gdańsk Accords and the rise of the Solidarność movement, had an exceptional scope and resonance both at the national and local level. The article surveys the coverage of the anniversary across the print media, from academic journals through quality periodicals to popular press.

ABSTRAKT:

Obchody 150. rocznicy powstania listopadowego, mimo iż przypadały w okresie szczególnie burzliwym dla Polski (podpisanie porozumień sierpniowych i powstanie „Solidarności”), miały niezwykle uroczysty przebieg i obfitowały w szereg wydarzeń o zasięgu zarówno ogólnopolskim, jak i lokalnym. W artykule przedstawione zostaną echa prasowe tejże rocznicy w periodykach naukowych i popularnonaukowych oraz na łamach prasy codziennej.

Streszczenie

Tematem artykułu są echa prasowe 150. rocznicy powstania listopadowego na łamach prasy polskiej. Przeanalizowano artykuły i materiały prasowe zamieszczone w periodykach naukowych i popularnonaukowych oraz prasie codziennej. Omawiana rocznica przypadła na czas szczególnie, bowiem rok 1980 zapisał się w historii Polski ważnymi wydarzeniami: podpisanie porozumień sierpniowych i powstanie „Solidarności” — pierwszego niezależnego związku zawodowego obudziło w społeczeństwie nadzieję na odmianę losu narodu zniewolonego od kilku dzieścioleci. Mimo to, a może właśnie dlatego, rocznica nie pozostała niezauważona — wręcz przeciwnie — liczba rozmaitych inicjatyw podjętych z tej okazji budzi uznanie.

Materiały prasowe ukazujące się z okazji 150. rocznicy wybuchu powstania listopadowego można podzielić na dwie zasadnicze grupy: artykuły na temat samego powstania, jego genezy, przebiegu, przywódców (w tym wywiady z historykami i dyskusje redakcyjne z udziałem badaczy zagadnienia) oraz materiały poświęcone obchodom rocznicy powstania. Bibliografia Zawartości Czasopism za lata 1980–1981 rejestruje pod hasłem 150. rocznicy powstania listopadowego aż 126 artykułów zamieszczonych w 41 periodykach. Trzeba jednak pamiętać, że bibliografia ta nie uwzględnia dzienników lokalnych i regionalnych (z wyjątkiem organu KC PZPR „Trybuna Ludu” i sporadycznie „Życia Warszawy”), w których szeroko relacjonowano obchody rocznicowe. Z kolei Polska Bibliografia Wojskowa z lat 1980–1981 uwzględniła z tej okazji jeszcze więcej materiałów, bowiem 180 artykułów w 80 tytułach roczników, kwartalników, miesięczników, tygodników i dzienników. Najwięcej materiałów nt. rocznicy opublikowano na łamach lokalnych i regionalnych gazet codziennych — 227 informacji prasowych w 36 dziennikach. Liczba materiałów prasowych poświęconych 150. rocznicy powstania listopadowego dowodzi, że pamięć o tym odległym przecież zrywie i jego bohaterach pozostała żywa w społeczeństwie polskim.

150. rocznica powstania listopadowego przypadła na czas szczególnie, bowiem rok 1980 zapisał się w historii Polski ważnymi wydarzeniami: podpisanie porozumień sierpniowych i powstanie „Solidarności” — pierwszego niezależnego związku zawodowego obudziło w społeczeństwie nadzieję na odmianę losu narodu zniewolonego od kilku dziesięcioleci. Mimo to, a może właśnie dlatego, rocznica nie pozostała niezauważona — wręcz przeciwnie — liczba rozmaitych inicjatyw podjętych z tej okazji budzi uznanie.

Materiały prasowe ukazujące się z okazji 150. rocznicy wybuchu powstania listopadowego można podzielić na dwie zasadnicze grupy: artykuły na temat samego powstania, jego genezy, przebiegu, przywódców (w tym wywiady z historykami i dyskusje redakcyjne z udziałem badaczy zagadnienia) oraz materiały poświęcone obchodom rocznicy powstania. Dotarcie do wszystkich materiałów prasowych dotyczących tego ważnego jubileuszu wymagało szeroko zakrojonej kwerendy. Dość wspomnieć, że Bibliografia Zawartości Czasopism za lata 1980–1981 rejestruje pod hasłem 150. rocznicy powstania listopadowego aż 126 artykułów zamieszczonych w 41 periodykach. Trzeba jednak pamiętać, że bibliografia ta nie uwzględnia dzienników lokalnych i regionalnych (z wyjątkiem organu KC PZPR „Trybuny Ludu” i sporadycznie „Życia Warszawy”), w których szeroko relacjonowano obchody rocznicowe. Z kolei Polska Bibliografia Wojskowa z lat 1980–1981 uwzględniła z tej okazji jeszcze więcej materiałów, bowiem 180 artykułów w 80 tytułach roczników, kwartalników, miesięczników, tygodników i dzienników. Najwięcej materiałów nt. rocznicy opublikowano na łamach lokalnych i regionalnych gazet codziennych — 227 informacji prasowych w 36 dziennikach.

W artykule przedstawione zostaną echa prasowe 150. rocznicy powstania listopadowego w periodykach naukowych i popularnonaukowych oraz na łamach prasy codziennej.

Z okazji „okrągłej” rocznicy redakcje pism chętnie przeprowadzały rozmowy i wywiady z uczonymi, historykami zajmującymi się problematyką powstania listopadowego. Często gościł na łamach gazet prof. Jerzy Skowronek, który udzielił wywiadów dziennikarzom „Wrocławskiego Tygodnika Katolików”¹, „Życia Warszawy”²,

¹ J. Skowronek, *O rocznicy nocy listopadowej*, rozm. przepr. J. Kardaszewicz, „Wrocławski Tygodnik Katolików” [dalej: „WTK”] 1980, nr 12, s. 9.

² Tenże, *Listopad*, rozm. przepr. D. Kaczyńska, „Życie Warszawy” 1980, nr 281, s. 1, 5.

„Expressu Wieczornego”³, zaś jego rozmowę z Katarzyną Stawiską przedrukowały dzienniki regionalne: „Głos Wielkopolski”, „Nowiny”, „Wieczór”, „Wieczór Wrocławia”, „Głos Szczeciński” i „Express Ilustrowany”⁴. Podobnie Jerzy Łojek wielokrotnie wypowiadał się dla różnych periodyków, m.in. „Trybuny Ludu”, „Kierunków”, „Tygodnika Kulturalnego”, „Czasu”, „Tygodnika Demokratycznego”⁵. Prof. Stefan Kieniewicz udzielił obszernego wywiadu przedstawicielowi „Dziennika Zachodniego”⁶, rozmawiał także z red. Marianem Turskim z agencji Interpress. Wywiad ten ukazał się na łamach „Naszej Trybuny”, „Panoramy Polski”, „Słowa Ludu”, „Gazety Lubuskiej”, „Gazety Olsztyńskiej” i „Trybuny Odrzańskiej”⁷. Dziennikarze „Słowa Powszechnego” przeprowadzili wywiad z prof. Władysławem Rostockim nt. niewykorzystanej szansy, jaką było powstanie listopadowe⁸, w „Kierunkach” ukazała się rozmowa z prof. Sławomirem Kalembką⁹, zaś na łamach „Argumentów” opublikowano wywiad z prof. prof. Ireną Koberdową, Janem Sobczakiem i Januszem Gołębiowskim poświęcony m.in. powstaniu listopadowemu¹⁰.

Redakcja „Za i Przeciw” zorganizowała dwie dyskusje redakcyjne: jedną z udziałem: Andrzeja Ajnenkiela, Marka Drozdowskiego, Jerzego Skowronka, Wojciecha

³ Zryw Powstania Listopadowego przeorał świadomość polityczną, społeczną i narodową Polaków. Rozmowa z doc. dr. Jerzym Skowronkiem, rozm. M. Kubik, „Express Wieczorny” 1980, nr 257, s. 4.

⁴ Pamięć Nocy Listopadowej. W 150 lat później. Rozmowa z doc. dr. Jerzym Skowronkiem z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, rozm. K. Stawiska, „Głos Wielkopolski” 1980, nr 258, s. 3; toż, „Nowiny” 1980, nr 258 z 28 XI, s. 3; toż, „Wieczór” 1980, nr 258, s. 4; toż, „Wieczór Wrocławia” 1980, nr 258 z 29–30 XI, s. 2; toż, „Głos Szczeciński” 1980, nr 261 z 29–30 XI, s. 3; toż, „Express Ilustrowany” 1980, nr 258 z 29–30 XI, s. 1, 3.

⁵ J. Łojek, *Podchorążowie i inni*, rozm. przepr. B. Chmielewska, „Trybuna Ludu” 1980, nr 285, s. 3; tenże, *Nadzieje i alternatywy. 1830. W 150 rocznicę powstania listopadowego*, rozm. Z. Irzyk, „Kierunki” 1980, nr 48; tenże, *Walecznych tysięcy*. Rozmowa z doc. dr hab. ..., rozm. M. Arpad Kowalski, „Tygodnik Kulturalny” 1980, nr 48; tenże, *Nie ma cokolwiek dla kapitulantów*. Z doc. dr ... rozm. M. Łapiński, „Czas” 1980, nr 48; tenże, *Kwestionariusz pytań wobec przeszłości*. [Rozmowa z autorem książki „Szansa powstania listopadowego”, doc. dr hab. ...], rozm. B. Sierszuła, „Tygodnik Demokratyczny” 1981, nr 14, s. 6, 20.

⁶ S. Kieniewicz, *Europa wygrała. Polscy powstańcy stracili ... w Powstaniu Listopadowym*. „Dziennik Zachodni” rozmawia z prof. ..., przewodniczącym Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk, rozm. Ł. Wyrzykowski, „Dziennik Zachodni” 1980, nr 259.

⁷ S. Kieniewicz, *O Powstaniu Listopadowym* [Rozmowa z ...], rozm. M. Turski, „Nasza Trybuna” 1980, nr 259; toż, „Panorama Polska” 1980, nr 11, s. 14–16; toż, „Słowo Ludu. Magazyn” 1980, nr 1107, s. 1, 3; toż, „Gazeta Lubuska. Magazyn” 1980, nr 259; toż, „Gazeta Olsztyńska” 1980, nr 265 z 6–7 XII, s. 1, 4; toż, „Trybuna Odrzańska” 1980, nr 259, s. 5.

⁸ W. Rostocki, *Szansa, której nie wykorzystano. 150 rocznica Powstania Listopadowego*. Rozmowa z prof. dr ..., rozm. W. Białasewicz, A. Wernic, „Słowo Powszechnie” 1980, nr 259.

⁹ S. Kalembka, *Albo tryumf, albo zgon...*, rozm. przepr. E. Kapica, „Kierunki” 1980, nr 1, s. 6–7.

¹⁰ *Trzy rocznice. 1830–1882–1905*, wypowiedzi I. Koberdowa, J. Sobczak, J. Gołębiowski. Rozm. przepr. A. Tokarczyk, „Argumenty” 1980, nr 11, s. 1, 4–5, 10.

Kętrzyńskiego i Józefa Klisia pt. *Rozumni szaleem*¹¹; druga, nosząca tytuł *Duchowieństwo a powstanie listopadowe* skupiła: Eligiusza Kozłowskiego, Władysława Rostockiego, Jana Ziółka, Józefa Klisia i Ryszarda Zielińskiego¹².

150. rocznica powstania listopadowego stała się dla wydawców doskonałą okazją do zaprezentowania nowych publikacji książkowych o tej tematyce oraz wznowienia tytułów już wyczerpanych. Edycje te były szeroko recenzowane na łamach prasy — zarówno w periodykach fachowych, jak i w czasopismach społecznych.

Wznowiona książka Jerzego Łojka *Szanse powstania listopadowego* (wyd. 2, Warszawa 1980) była jedną z częściej recenzowanych publikacji poświęconych listopadowemu zrywowi. Omówienia ukazały się na łamach: „Nowych Książek”, „Literatury”, „Prawa i Życia”, „Tygodnika Kulturalnego”, „Poezji”, „Kontrastów”, „Wrocławskiego Tygodnika Katolików”, „Odry”¹³. Podziemne wydawnictwo „Głos” wydało poza cenzurą pracę Maurycego Mochnackiego *Powstanie narodu polskiego w r. 1830 i 1831* (Warszawa 1980), która rzecz jasna nie umknęła uwagi recenzentów „Literatury”¹⁴. „Czytelnik” wydał w roku jubileuszowym *Depesze z powstańczej Warszawy 1830–1831. Raporty konsula francuskiego w Królestwie Polskim* Raymonda Duranda. Fragmenty książki zamieścił miesięcznik „Twórczość”¹⁵, natomiast recenzje ukazały się w: „Argumentach”, „Nowych Książkach”, „Kulturze” i „Trybunie Ludu”¹⁶. Opracowanie Jerzego Skowronka i Ireny Tessaro-Kosimowej *Warszawa w powstaniu listopadowym* (Warszawa 1980) było recenzowane w miesięczniku „Nowe Książki”¹⁷. *Powstanie listopadowe 1830–1831* pod red. Władysława Zajewskiego (Warszawa 1980) omówił Stefan Kieniewicz na łamach

¹¹ *Rozumni szaleem. Dyskusja redakcyjna. W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, oprac. J. Kliś, „Za i Przeciw” 1980, nr 48, s. 3, 12–14.

¹² *Duchowieństwo a powstanie listopadowe. Dyskusja redakcyjna*, oprac. J. Kliś, „Za i Przeciw” 1981, nr 14, s. 13–15.

¹³ Rec. M. Ruszczyk, *Co się komu śniło?* „Nowe Książki” 1980, nr 21, s. 63–65; Rec. W. Pawłowski, *Powstańczy niedoczytn*, „Literatura” 1980, nr 48, s. 12; Rec. R. Ciemiński, „Prawo i Życie” 1980, nr 48, s. 17; Rec. A. Hamerliński, „Tygodnik Kulturalny” 1980, nr 49, s. 16; Rec. K. Drozdowski, „Poezja” 1980, nr 11, s. 120–121; Rec. D. Sidorowski, „Kontrasty” 1980, nr 11, s. 35–36; Rec. B. Urbankowski, „WTK” 1981, nr 16, s. 12; I. Rutkiewicz, *Bić się czy nie bić?* „Odra” 1980, nr 11, s. 87–88.

¹⁴ P. Bratkowski, *Czy nauczyliśmy się korzystać z doświadczeń? [„Powstanie narodu polskiego w r. 1830 i 1831” Maurycego Mochnackiego]. Książki pod choinkę*, „Literatura” 1980, nr 51/2, s. 20.

¹⁵ R. Durand, *Depesze z powstańczej Warszawy 1830–1831*, tłum. z fr. R. Bielecki, „Twórczość” 1980, nr 11, s. 49–80.

¹⁶ Rec. T. Łubieński, „Kultura” 1981, nr 15, s. 6; M. Ruszczyk, *Okiem pana konsula*, „Nowe Książki” 1981, nr 3, s. 54–55, 59; Rec. B. Maciejewski, „Argumenty” 1980, nr 48, s. 6–7; Z. Kwiecińska, *Z punktu widzenia konsula*, „Trybuna Ludu” 1981, nr 36, s. 6.

¹⁷ M. Ruszczyk, *Bić się czy nie bić?* „Nowe Książki” 1981, nr 7, s. 63–66.

„Polityki” oraz „Wojskowego Przeglądu Historycznego”¹⁸, tamże recenzję opublikował też Andrzej Zahorski¹⁹, zaś Jerzy Łojek w „Nowych Książkach”²⁰. Ukazanie się na rynku książki Aleksandra Gołyńskiego *Pamiętnik podolskiego powstania 1830–1831 roku* (Warszawa 1979) zostało odnotowane w „Nowych Książkach”²¹. Wydana dwa lata wcześniej książka Tomasza Łubieńskiego *Bić się czy nie bić?* (Kraków 1978) doczekała się recenzji i polemik na łamach „Wojskowego Przeglądu Historycznego” i „Literatury”²². Opublikowana przez Wydawnictwo MON książka Marka Tarczyńskiego *Generalicja powstania listopadowego* (Warszawa 1980) doczekała się największej liczby omówień w: „Nowych Książkach”, „Tygodniku Kulturalnym”, „Argumentach”, „Wojskowym Przeglądzie Historycznym”, „Przełądzie Historycznym”, „Kierunkach”, „Żołnierzu Polskim”, „Żołnierzu Wolności”, piśmie „Za Wolność i Lud”, „Wrocławskim Tygodniku Katolików” oraz „Zeszytach Naukowych WAP”²³.

Sprzysiężenie Wysockiego i Noc Listopadowa Wacława Tokarza wznowione w 1980 roku przez Państwowy Instytut Wydawniczy miało recenzje na łamach „Nowych Książek”, „Poglądów”, „Kwartalnika Historycznego” oraz miesięcznika „Mówią Wieki”²⁴.

O podsumowanie obchodów 150. rocznicy powstania listopadowego pokusił się Marek Ney-Krwawicz na łamach miesięcznika „Mówią Wieki”²⁵. Podkreślił, że mimo ważkich wydarzeń bieżącej chwili [powstanie NSZZ „Solidarność” — przyp.

¹⁸ Rec. S. Kieniewicz, „Polityka” 1981, nr 16, s. 15; S. Kieniewicz, *Portret zbiorowy powstania listopadowego*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1981, nr 1, s. 258–260.

¹⁹ A. Zahorski, *Pierwsza synteza Powstania Listopadowego*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1981, nr 1, s. 260–266.

²⁰ J. Łojek, *Jeszcze nie synteza*, „Nowe Książki” 1981, nr 11, s. 18–21.

²¹ M. Ruszczyk, *Kontredans niemożności*, „Nowe Książki” 1980, nr 23, s. 59–61.

²² M. Tarczyński, *W 150 rocznicę powstania listopadowego. Refleksje nad „generalami i podchorążymi” Tomasza Łubieńskiego*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1980, nr 4, s. 205–220; M. Zalewski, *Pośrodku*, „Literatura” 1980, nr 48, s. 13.

²³ J. Łojek, *Stu piętmastu generalów*, „Nowe Książki” 1980, nr 22, s. 30–34; Rec. A. Hamerliński, „Tygodnik Kulturalny” 1980, nr 49, s. 16; Rec. B. Maciejewski, „Argumenty” 1980, nr 48, s. 6–7; Rec. J. Nadziejka, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1980, nr 4, s. 221–227; Rec. J. Twardowski, „Przełąd Historyczny” 1981, z. 4, s. 767–772; Z. Bielecki, *Legenda i prawda*, „Kierunki” 1981, nr 11, s. 10; K. Drozdowski, *...Winni kłęski powstania*, „Żołnierze Polski” 1980, nr 48, s. 17; Rec. L. Wyszczelski, „Żołnierze Wolności” 1980, nr 247, s. 5; W. Bortnowski, *W związku ze 150 rocznicą nocy listopadowej. Na marginesie książki „Generalicja powstania listopadowego”*, „Za Wolność i Lud” 1980, nr 51/52, s. 27–28; M. Krasicki, *Listopadowi generalowie*, „WTK” 1981, nr 3, s. 9; Rec. S. Zapolski, „Zeszyty Naukowe WAP” 1981, nr 107, s. 160–164.

²⁴ J. Łojek, *Tragiczny początek powstania listopadowego*, „Nowe Książki” 1981, nr 3, s. 50–53; Rec. W.K. Janota [Janda?], *150 rocznica*, „Poglądy” 1981, nr 10, s. 1; Rec. J. Dutkiewicz, „Kwartalnik Historyczny” 1981, nr 3, s. 856–857; Rec. J. Skowronek, „Mówią Wieki” 1981, nr 7, s. 36–37.

²⁵ M. Ney-Krwawicz, *W 150 rocznicę Nocy Listopadowej...*, „Mówią Wieki” 1981, nr 6, s. 35–36.

AR] społeczeństwo licznie uczciło listopadowy zryw składając kwiaty na mogile powstańców w Olszynie Grochowskiej oraz uczestnicząc we mszy świętej w przeddzień rocznicy. Autor przypomniał o czterech wystawach w stołecznych muzeach: w Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, gdzie refleksyjna i wzruszająca ekspozycja poezji i pieśni powstańczych została umiejętnie wkomponowana w stylowe wnętrza z epoki, w Muzeum Wojska Polskiego zaprezentowano malarstwo dotyczące powstania i wojny polsko-rosyjskiej 1830–1831 roku, w Muzeum Historycznym m.st. Warszawy, które pokazało pamiątki ze zbiorów znanego bibliofila i historyka Ludwika Gocla, wreszcie o ekspozycji pt. „W dni krwi i chwały...” zorganizowanej przez Archiwum Główne Akt Dawnych i Klub Miłośników Dawnych Militariów Polskich w salach Muzeum Archeologicznego w Arsenale, gdzie wystawiono portrety dowódców i działaczy politycznych ze zbiorów prywatnych oraz dokumenty przechowywane w AGAD, a także figurki żołnierzy z epoki. Wybito również dwa okolicznościowe medale²⁶. Wiele miejsca poświęcił autor okolicznościowym sesjom naukowym: zorganizowanej przez Instytut Literatury Polskiej UW w dniach 27–29 listopada i poświęconej dziedzictwu powstania listopadowego w literaturze; czterodniowej sesji w Starej Pomarańczarni pod auspicjami ZG PTH, Komitetu Nauk Historycznych PAN oraz Instytutu Badań Literackich PAN, grudniowej sesji naukowej „Warszawa w Powstaniu Listopadowym”, której organizatorami były: Towarzystwo Przyjaciół Warszawy, Muzeum Historyczne m.st. Warszawy i Pracownia Dziejów Warszawy IH PAN oraz sesji w dniu 28 listopada w Muzeum Narodowym zwołanej z inicjatywy Stołecznego Oddziału Stowarzyszenia Miłośników Dawnej Broni i Barwy pod przewodnictwem prof. Zdzisława Żygulskiego²⁷. Odbyły się również lokalne sympozja i wystawy, m.in. w Dzielnicowej Bibliotece Pedagogicznej Praga-Południe, gdzie wyeksponowano przedwojenny sztandar szkoły powszechnej im. Bohaterów Olszyny Grochowskiej w Warszawie²⁸. W sprawozdaniu wymieniono również kilka publikacji, jakie ukazały się z okazji 150. rocznicy powstania.

Prof. Jerzy Skowronek dokonał na łamach „Kwartalnika Historycznego” przeglądu konferencji naukowych z okazji 150-lecia powstania listopadowego²⁹. Spośród bardzo licznych jubileuszowych konferencji, sesji i zebrań naukowych wybrał i omówił dwie — jego zdaniem — najważniejsze. Najwięcej uwagi poświęcił czterodniowej sesji „Powstanie Listopadowe: uwarunkowania — bilans — porównania” zorganizowanej z inicjatywy ZG PTH przy współudziale IBL i KNH PAN, o której była już mowa powyżej³⁰. Wśród konferencji regionalnych wyróżnił sesję poświę-

²⁶ Tamże, s. 35.

²⁷ Tamże, s. 35–36.

²⁸ Tamże, s. 36.

²⁹ J. Skowronek, *Konferencje naukowe z okazji 150-lecia powstania listopadowego*, „Kwartalnik Historyczny” 1982, nr 1, s. 77–84.

³⁰ Tamże, s. 77–80.

coną udziałowi duchowieństwa katolickiego w powstaniu listopadowym, która odbyła się w dniach 5–6 grudnia 1980 roku w murach Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, podkreślając błyskawiczne tempo w jakim wydano tom referatów³¹.

Warszawskie obchody 150. rocznicy powstania listopadowego zostały zrelacjonowane przez Łukasza Kądziałę na łamach kwartalnika „Kronika Warszawy”. Program uroczystości był niezwykle bogaty, a niektóre wydarzenia zorganizowano z dużym wyprzedzeniem, np. już w czerwcu 1980 roku odbyła się dyskusja naukowa w Instytucie Historii PAN, w tym samym miesiącu miało miejsce w Nieborowie XV Doroczne Spotkanie Varsavianistów, poświęcone w całości zbliżającej się rocznicy³². Autor opracowania przywołał szereg publikacji książkowych związanych z powstaniem listopadowym, które trafiły na rynek wydawniczy w 1980 roku: *Sprzysiężenie Wysockiego* W. Tokarza, *Noc Listopadowa* w opracowaniu A. Zahorskiego, wznowienie książki J. Łojka *Szanse Powstania Listopadowego*, album J. Skowronka i I. Tessaro-Kosimowej, *Warszawa w Powstaniu Listopadowym*, tom studiów *Powstanie Listopadowe* pod red. W. Zajewskiego, *Depesze z powstańczej Warszawy 1830–1831* R. Duranda, wreszcie wydane w drugim obiegu *Powstanie narodu polskiego* Maurycego Mochnackiego³³. W artykule znalazły się informacje na temat wystaw i spektakli rocznicowych: w Muzeum Historycznym m.st. Warszawy pt. „Warszawa Powstania Listopadowego”, w Muzeum Wojska Polskiego otwarto ekspozycję zatytułowaną „Za naszą i waszą wolność”, zaś w Muzeum Literatury przygotowało wspólnie z Muzeum WP wystawę „Poezja Powstania Warszawskiego”. W Teatrze Powszechnym wystawiono „Kordiana” Juliusza Słowackiego, w Muzeum Narodowym odbyły się koncerty pieśni powstania listopadowego zorganizowane z inicjatywy NSZZ „Solidarność”, wreszcie w Teatrze Telewizji wyemitowano, po siedmiu latach oczekiwania, spektakl Jerzego Mikke „Niebezpiecznie panie Mochnacki” w reż. Jerzego Krasowskiego³⁴. Również duchowieństwo stolicy włączyło się w obchody — w kilku kościołach odprawiono msze św. w intencji poległych w wojnie 1830–1831, a w niedzielę 30 listopada pod krzyżem upamiętniającym bitwę w Olszynie Grochowskiej przed mszą aktorzy scen warszawskich wystąpili z patriotycznymi recytacjami. W wielu miejscach związanych z powstaniem złożono kwiaty i zapalono znicze, znicze pojawiły się także na Trakcie Królewskim, łącząc symbolicznie Arsenał z Łazienkami. Władze państwowe z okazji rocznicy udostępniły publiczności Belweder, Pałac Namiestnikowski, Pałacyk Myśliwiecki oraz pałac w Otwocku Wielkim³⁵. Główną imprezą obchodów była dwudniowa sesja „Warszawa w Powstaniu Listopadowym” zorganizowana w Pałacu na Wodzie

³¹ Tamże, s. 80–83.

³² Ł. Kądział, *Obchody 150 rocznicy powstania listopadowego*, „Kronika Warszawy” 1981, nr 4, s. 153–157.

³³ Tamże, s. 154–155.

³⁴ Tamże, s. 155.

³⁵ Tamże.

przez Pracownię Dziejów Warszawy Instytutu Historii PAN, Muzeum Historyczne m.st. Warszawy i Towarzystwo Przyjaciół Warszawy w dniach 3 i 4 grudnia 1980 roku, w trakcie której wygłoszono 15 referatów i komunikatów³⁶.

Obchody 150. rocznicy powstania listopadowego we Wrocławiu zostały omówione przez Jana Węglowskiego i Zdzisława Wierzbickiego w półroczniku Zakładu Narodowego im. Ossolińskich „Ze Skarbca Kultury”³⁷. Oddział wrocławski Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich zorganizowały z tej okazji w dniu 21 listopada 1980 roku sesję naukową oraz wystawę. W trakcie sesji zaprezentowano cztery referaty o tematyce historyczno-literackiej, po jej zakończeniu zaś w Bibliotece ZNiO otwarto wystawę zatytułowaną „Powstanie listopadowe w piśmiennictwie i ikonografii ze zbiorów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”, prezentującą druki urzędowe, literaturę polityczną, czasopisma, poezję okolicznościową i pamiętniki, a także oryginalne ilustracje i portrety. Wystawa ta, wzbogacona o militaria i inne eksponaty, prezentowana była następnie w salach Muzeum Historycznego we wrocławskim Arsenale. Tej ostatniej ekspozycji poświęcono też artykuł we wrocławskim tygodniku „Wiadomości”³⁸.

W katowickim dwutygodniku społeczno-kulturalnym „Poglądy” ukazał się artykuł poświęcony wystawie „Powstanie Listopadowe i pamiątki patriotyczne”, która prezentowana była na przełomie 1980 i 1981 roku w Muzeum Wnętrz Zabytkowych w pszczyńskim zamku³⁹.

* * *

Dzienniki lokalne i regionalne w większości poświęciły rocznicy powstania listopadowego sporo uwagi, choć stopień zainteresowania tym tematem był zróżnicowany. Na potrzeby niniejszego artykułu przeanalizowano materiały prasowe zamieszone w 36 lokalnych i regionalnych pismach codziennych w okresie 20 listopada do 10 grudnia 1980 roku (w nielicznych przypadkach rozszerzając zasięg chronologiczny kwerendy). Liczbę materiałów w poszczególnych tytułach wraz z podziałem na regiony kraju przedstawia tabela 1. Ogółem doliczono się 227 materiałów prasowych poświęconych Nocy Listopadowej i obchodom 150. rocznicy tego wydarzenia. Podział na regiony odpowiada dawnemu podziałowi administracyjnemu kraju (sprzed 1 czerwca 1975 roku), tzn. na 17 województw.

³⁶ Tamże, s. 155–156.

³⁷ J. Węglowski, Z. Wierzbicki, *Obchody 150 rocznicy powstania listopadowego we Wrocławiu*, „Ze Skarbca Kultury” 1982, z. 36, s. 205–208.

³⁸ J. Łaskowska, *Lekcja historii. Wystawa*, „Wiadomości” 1981, nr 1.

³⁹ M. Ziemińska, *Wystawa w Muzeum Pszczyńskim. W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, „Poglądy” 1981, nr 1, s. 8.

Największe zainteresowanie 150. rocznicą powstania listopadowego wykazała prasa warszawska (41 tekstów) i krakowska (38), co stanowi ponad 1/3 wszystkich materiałów (34,65%), w pozostałych regionach kraju liczba zamieszczonych artykułów nie przekraczała kilkunastu bądź nawet kilku. Przyczyn takiego stanu rzeczy może być kilka. Po pierwsze trudno sobie wyobrazić, aby w stolicy, gdzie rozgrywały się główne wydarzenia powstania, tak ważna rocznica przeszła bez echa — tu odbyło się najwięcej sesji naukowych, wystaw, okolicznościowych wieczorów i przedstawień teatralnych, tutaj też miały miejsce uroczystości w historycznych lokalizacjach. Kraków, drugi po Warszawie ośrodek kulturalny i naukowy, również godnie uczcił rocznicę powstania. Pozostałe regiony, gdzie prasowy odzew na rocznicę był znaczny, to także ważne ośrodki nauki i kultury (Poznań, Gdańsk, Wrocław, Lublin). Druga przyczyna może być bardziej prozaiczna — w wielkich aglomeracjach ukazywały się po trzy dzienniki, w mniejszych ośrodkach prasa codzienna ograniczała się do jednego bądź dwóch tytułów, co niewątpliwie przekładało się na liczbę materiałów prasowych poświęconych danemu zagadnieniu, choć nie było to regułą, np. na Lubelszczyźnie w dwóch dziennikach ukazało się 16 artykułów, a w Łódzkiem, dysponującym trzema gazetami codziennymi, zaledwie 9.

Tabela 1

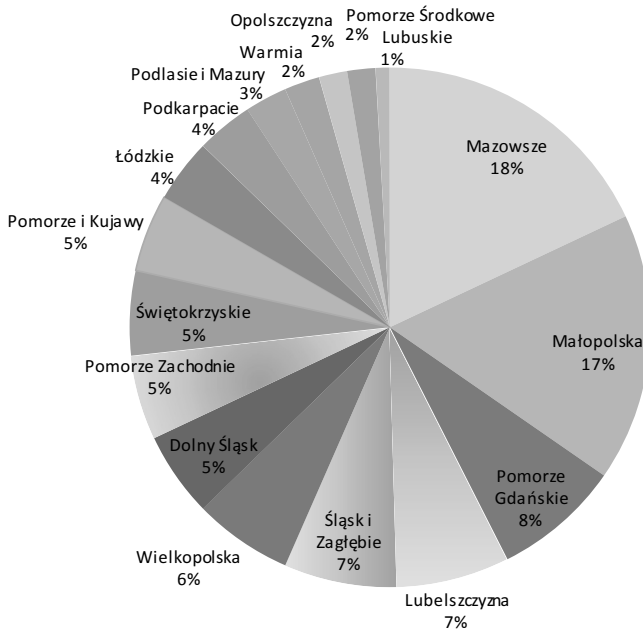
Materiały poświęcone 150. rocznicy powstania listopadowego w prasie codziennej

Lp.	Tytuł dziennika	Region	Liczba materiałów prasowych	
			w danym tytule	w regionie ogółem
1.	Życie Warszawy	Mazowsze	17	41
2.	Nasza Trybuna		10	
3.	Express Wieczorny		14	
4.	Dziennik Polski	Małopolska	10	38
5.	Gazeta Południowa		16	
6.	Echo Krakowa		12	
7.	Gazeta Robotnicza	Dolny Śląsk	6	12
8.	Wieczór Wrocławia		2	
9.	Słowo Polskie		4	
10.	Trybuna Robotnicza	Śląsk i Zagłębie	4	16
11.	Dziennik Zachodni		7	
12.	Wieczór		5	

Lp.	Tytuł dziennika	Region	Liczba materiałów prasowych	
			w danym tytule	w regionie ogółem
13.	Słowo Ludu	Świętokrzyskie	5	12
14.	Echo Dnia		7	
15.	Nowości	Pomorze i Kujawy	3	11
16.	Gazeta Pomorska		5	
17.	Dziennik Wieczorny		3	
18.	Express Ilustrowany	Łódzkie	4	9
19.	Głos Robotniczy		3	
20.	Dziennik Popularny		2	
21.	Głos Wybrzeża	Pomorze Gdańskie	9	18
22.	Dziennik Bałtycki		3	
23.	Wieczór Wybrzeża		6	
24.	Głos Wielkopolski	Wielkopolska	4	14
25.	Gazeta Zachodnia		8	
26.	Express Poznański		2	
27.	Gazeta Lubuska	Lubuskie	2	2
28.	Głos Pomorza	Pomorze Środkowe	4	4
29.	Gazeta Współczesna	Podlasie i Mazury	6	6
30.	Trybuna Odrzańska	Opolszczyzna	3	3
31.	Gazeta Olsztyńska	Warmia	5	5
32.	Kurier Lubelski	Lubelszczyzna	11	16
33.	Sztandar Ludu		5	
34.	Nowiny	Podkarpacie	8	8
35.	Głos Szczeciński	Pomorze Zachodnie	6	12
36.	Kurier Szczeciński		6	
Razem			227	227

Procentowy udział poszczególnych regionów wśród publikacji na temat rocznicy powstania listopadowego przedstawia wykres 1.

Odsetek publikacji nt. powstania listopadowego w prasie codziennej poszczególnych regionów kraju

Zdecydowanie największe zainteresowanie rocznicą wykazywała prasa warszawska, zamieszczając aż 41 różnych materiałów prasowych. Prym wiodło popularne wśród mieszkańców stolicy „Życie Warszawy, gdzie ukazało się ich 17, w „Expressie Wieczornym” znalazło się 14 tekstów, a w „Naszej Trybunie” — 10.

„Życie Warszawy” zaproponowało czytelnikom, wspólnie z Warszawskim Kołem Przewodników Miejskich PTTK, zwiedzanie Belwederu dokładnie w dniu 150. rocznicy wybuchu powstania listopadowego⁴⁰. Redakcja przypomniała historię belwederskiego pałacu oraz przebieg Nocy Listopadowej⁴¹. Zainteresowanie akcją gazety było tak duże, że mimo iż przygotowano 800 zaproszeń, dla wielu chętnych

⁴⁰ (ab), Z „Życiem” do Belwederu. W niedzielę, 30 bm., „Życie Warszawy” 1980, nr 278 z 26 XI, s. 1; (ab), Z „Życiem” do Belwederu. W piątek — zaproszenia, tamże, nr 279 z 27 XI, s. 1; toż, tamże, nr 280 z 28 XI, s. 1.

⁴¹ (bor), W scenerii Nocy Listopadowej. Z „Życiem” do Belwederu, „Życie Warszawy” 1980, nr 280, s. 8.

zabrakło wejściówek⁴². Opublikowano obszerną relację z tego wydarzenia, ilustrowaną zdjęciami⁴³. Zaproszono czytelników na wycieczkę związaną z rocznicą, organizowaną przez Biuro Turystyki „Syrena”⁴⁴. Redakcja informowała o rocznicowych wystawach: w Arsenale, gdzie prezentowano pamiątki i dokumenty powstania listopadowego⁴⁵, w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej połączonej z prelekcją i kiermaszem książek⁴⁶, w Muzeum Historycznym m.st. Warszawy i Muzeum Wojska Polskiego⁴⁷, o sesjach naukowych zorganizowanych przez Polskie Towarzystwo Historyczne i Komisję Nauk Historycznych PAN, a także przez Instytut Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego⁴⁸. Anonsowano okolicznościowe imprezy, m.in. prelekcję i występy artystyczne przygotowane przez Towarzystwo Przyjaciół Warszawy⁴⁹, premiery teatralne związane z powstaniem listopadowym — przedstawienie „Kordiana” w Teatrze Powszechnym, czy spektakl Jerzego Mikke „Niebezpiecznie, panie Mochnecki” w Teatrze TV⁵⁰.

Osobną grupą publikacji były materiały dotyczące nie samych obchodów, lecz genezy, przebiegu i przyczyn upadku powstania. Zamieszczono rozmowy z wybitnymi historykami — prof. Stefanem Kieniewiczem⁵¹ oraz doc. dr. Jerzym Skowronkiem⁵², przypomniano postać gen. Chłopickiego i kontrowersje wokół jego osoby⁵³, dziennikarka „Życia” poprowadziła czytelników śladami mogli powstańców⁵⁴.

W stołecznej popołudniówce — „Expressie Wieczornym” również nie zapomniano o rocznicy. Czterokrotnie pisano o wystawach poświęconych powstaniu listopadowemu: w Muzeum Wojska Polskiego, w Bibliotece Śląskiej, w Muzeum Literatury oraz w Muzeum Historycznym i Muzeum Archeologicznym⁵⁵. Omówie-

⁴² (ab), Z „Życiem” do Belwederu. *Zabrakło zaproszeń*, tamże 1980, nr 281, s. 1.

⁴³ (ab), *Nie tylko historia. Z „Życiem” do Belwederu*, tamże 1980, nr 282, s. 8.

⁴⁴ [inc.] „Rocznica Powstania Listopadowego”..., tamże 1980, nr 275 z 22–23 XI, s. 9

⁴⁵ (G O D), *Pamiątki i dokumenty Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 280, s. 2.

⁴⁶ [inc.] 30 bm. spotkanie w 150 rocznicę..., tamże 1980, nr 281, s. 9.

⁴⁷ (D), *150 rocznica Postania Listopadowego. Hold bohaterom. Wystawy i sesje naukowe*, tamże 1980, nr 282 z 1 XII, s. 1–2.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ [Rubryka: Warszawski dzień], tamże 1980, nr 281, s. 9.

⁵⁰ (pa), „Kordiana” w Teatrze Powszechnym. *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 279, s. 4; (stg.), *Dramat bólu i chwały*, tamże 1980, nr 278, s. 7.

⁵¹ *Historia — bez gotowych recept. Rozmowa z prof. Stefanem Kieniewiczem*, rozm. D. Kaczyńska, tamże 1980, nr 272, s. 9.

⁵² *Listopad. Rozmowa z doc. Jerzym Skowronkiem z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego*, rozm. D. Kaczyńska, tamże 1980, nr 281 z 29–30 XI, s. 1, 5.

⁵³ W. Majewski, *Sto dni generała Chłopickiego*, tamże 1980, nr 272 z 19 XI, s. 8.

⁵⁴ M. Godlewska, *Śladami bohaterów „Listopada”*, tamże 1980, nr 272, s. 8–9.

⁵⁵ *Rocznica powstania w warszawskich muzeach*, „Express Wieczorny” 1980, nr 256 z 28 XI, s. 1; *Wystawa w Muzeum WP poświęcona rocznicy Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 255, s. 8; Z. Florczak, *Portrety Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 250 z 20 XI, s. 4; (J O), *Warszaw-*

nia doczekały się spektakle związane z Nocą Listopadową: „Kordian” Juliusza Słowackiego w Teatrze Powszechnym⁵⁶ oraz „półkownik” — sztuka Jerzego Mikke „Niebezpiecznie, panie Mochnacki” w Teatrze TV⁵⁷. Red. Monika Kubik przeprowadziła rozmowę z doc. Jerzym Skowronkiem nt. powstania⁵⁸, redakcja przypominała jak wyglądało życie codzienne mieszkańców Warszawy w czasie zrywu listopadowego⁵⁹, odnotowano wydanie przez Poczta Polską okolicznościowego znaczka⁶⁰. Relacjonowano przygotowania do obchodów Dnia Podchorążego⁶¹, uroczystości rocznicowe⁶², poruszono też problem ochrony miejsc pamięci w Olszynie Grochowskiej zagrożonych budową magistrali ciepłowniczej⁶³.

„Nasza Trybuna”, dziennik regionalny, informowała o wystawach poświęconych powstaniu listopadowemu⁶⁴, przedstawieniach w Teatrze Żydowskim⁶⁵, relacjonowała także obchody Dnia Podchorążego w Warszawskiej Szkole Oficerów Pożarnictwa⁶⁶. Donoszono o obchodach rocznicy w Ostrołęce, gdzie m.in. zorganizowano wystawę rycin w miejscowym Muzeum Okręgowym⁶⁷, o okolicznościowej sesji popularnonaukowej i wystawie w Gąbinie oraz o recitalu chopinowskim w Muzeum Mazowieckim w Płocku⁶⁸. Informowano, za Polską Agencją Prasową, o udostępnie-

skie muzea zapraszają na okolicznościowe wystawy. *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 256, s. 4.

⁵⁶ K. Guciewicz, „Narodowi zapisuję, co mogę... krew moją i życie”. *Na próbie „Kordiana” w Teatrze Powszechnym*, tamże 1980, nr 257 z 29–30 XI, s. 4.

⁵⁷ M. Mokrzycka, „Niebezpiecznie, Panie Mochnacki” i inne sztuki zdjęte z półek TV. *Premiera sprzed... 7 lat*, tamże 1980, nr 252 z 22, 23, 24 XI, s. 9; J. Adamski, *Z teatru TV. Niebezpiecznie, panie Mochnacki*, tamże 1980, nr 254 z 26 XI, s. 6.

⁵⁸ *Zryw Powstania Listopadowego przeorał świadomość polityczną, społeczną i narodową Polaków. Rozmowa z doc. dr. Jerzym Skowronkiem*, rozm. M. Kubik, tamże 1980, nr 257, s. 4.

⁵⁹ B. Jamrozik, *Dziesięć niezwykłych miesięcy w zwykłym życiu Warszawy. Zaczęły się przed 150 laty*, tamże 1980, nr 256, s. 7.

⁶⁰ (lik), *150-lecie Powstania Listopadowego na znaczku Poczty Polskiej*, tamże 1980, nr 253 z 25 XI, s. 3.

⁶¹ J. Chojnacki, *29 bm. Dzień Podchorążego*, tamże 1980, nr 255 z 27 XI, s. 3.

⁶² *Cały kraj czcił pamięć bohaterów Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 259 z 2 XII, s. 2.

⁶³ W. Liksza, *Druga „bitwa” o Olszynę Grochowską ciągle jeszcze nie rozstrzygnięta. Po nitce ciepłowniczej do kłębka... nerwów*, tamże 1980, nr 260 z 3 XII, s. 7.

⁶⁴ M. Olszewska, *Listopadowe — znane i nieznanne*, „Nasza Trybuna” 1980, nr 265 z 6–7 XII, s. 6.

⁶⁵ [Warszawski informator], tamże 1980, nr 258, s. 6; tamże 1980, nr 263 z 4 XII, s. 8.

⁶⁶ (W.J.), *Dzień Podchorążego w Warszawskiej Szkole Oficerów Pożarnictwa. W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 258 z 28 XI, s. 6.

⁶⁷ (WMS), *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 260 z 1 XII, s. 1.

⁶⁸ (tp), *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 261 z 2 XII, s. 2.

niu publiczności Belwederu⁶⁹, przedrukowano również rozmowę w prof. Stefanem Kieniewiczem⁷⁰.

Krakowska prasa codzienna w ostatnim tygodniu listopada 1980 roku obficie informowała o najrozmaitszych imprezach odbywających się z okazji 150. rocznicy listopadowego zrywu. Najwcześniejszą informacją prasową jest artykuł Olgierda Jędrzejczyka *Kim byli powstańcy polscy?* zamieszczony w „Gazecie Południowej” o posiedzeniu Komisji Ruchów i Struktur Społecznych Komitetu Nauk Historycznych PAN, które miało miejsce w dniach 13–14 listopada 1980 roku w Krakowie i poświęcone było strukturze społecznej powstańców 1830–1831 oraz 1863–1864 roku⁷¹. W „Dzienniku Polskim” pisano m.in. o sesjach naukowych zorganizowanych przez oddział krakowski Polskiego Towarzystwa Historycznego w Collegium Novum UJ (24 listopada)⁷² oraz przez Zarząd Krakowski Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w klubie „Kuźnica” (25 listopada)⁷³. „Gazeta Południowa”, czyli nosząca wówczas taki tytuł „Gazeta Krakowska”⁷⁴, opublikowała relację z tej ostatniej sesji wymieniając referentów i tytuły ich wystąpień, poprosiła również o krótką ocenę doc. dra Feliksa Kiryka, ówczesnego przewodniczącego Rady Naukowej krakowskiego TWP⁷⁵. „Echo Krakowa” zaanonsowało odczyt prof. dr Janiny Bienarżówny pt. „Kraków w dobie Powstania Listopadowego” w siedzibie krakowskiego oddziału PAN⁷⁶.

„Dziennik Polski” donosił o okolicznościowych koncertach i przedstawieniach: w sali Arsenалу Muzeum Czartoryskich odbył się koncert, podczas którego znani artyści scen krakowskich przedstawili fragmenty dramatu Stanisława Wyspiańskiego „Noc listopadowa”, zaś wcześniej prof. Józef Buszko mówił o genezie i przebiegu powstania⁷⁷, w Teatrze Ludowym w Nowej Hucie, gdzie 29 listopada zespół teatru przygotował społecznie koncert słowno-muzyczny z udziałem Ewy Bukojemskiej⁷⁸, o „Wieczorze Listopadowym” zorganizowanym wspólnie przez artystów Starego Teatru i „Piwnicy pod Baranami”⁷⁹ — relację z tego przedstawienia zamieściła

⁶⁹ PAP, *Belweder udostępniony zwiedzającym*, tamże 1980, nr 260, s. 1; także: tamże 1980, nr 265, s. 6.

⁷⁰ *O Powstaniu Listopadowym. Z perspektywy historii (rozmowa z prof. Stefanem Kieniewiczem)*, rozm. Marian Turski, tamże 1980, nr 259 z 29–30 XI, s. 3.

⁷¹ Olg. Jędrz., *Kim byli powstańcy polscy?* „Gazeta Południowa” 1980, nr 247 z 14 XI, s. 3

⁷² *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, „Dziennik Polski” 1980, nr 254 z 24 XI, s. 6.

⁷³ *Sesja naukowa w historyczną rocznicę*, tamże 1980, nr 256 z 26 XI, s. 4.

⁷⁴ W latach 1975–1980.

⁷⁵ (K u b), *Czy Powstanie Listopadowe miało szansę? Sesja naukowa TWP*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 256, s. 8.

⁷⁶ (t), *W rocznicę Powstania Listopadowego*, „Echo Krakowa” 1980, nr 254 z 25 XI, s. 5.

⁷⁷ *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego. Uroczysty koncert, wystawa w Muzeum Narodowym*, „Dziennik Polski” 1980, nr 256 z 26 XI, s. 4.

⁷⁸ *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 257 z 27 XI, s. 6

⁷⁹ Tamże 1980, nr 255 z 25 XI, s. 6.

popołudniówka „Echo Krakowa”⁸⁰. „Gazeta Południowa” opublikowała zaproszenie krakowskiego klubu „Kuźnica” na uroczysty wieczór z okazji 150. rocznicy powstania, w trakcie którego zaplanowano dyskusję z udziałem m.in. T. Hołuj oraz występy krakowskich artystów (T. Budzisz-Krzyżanowskiej, J. Fedorowicza i in.)⁸¹.

Wszystkie krakowskie dzienniki informowały o niecodziennym spektaklu przygotowanym przez zespół Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie — otwartym dla publiczności przedstawieniu Jerzego Żurka „Sto rąk, sto sztyletów” w reżyserii Jerzego Krasowskiego. Po spektaklu aktorzy kwestowali na rzecz Polskiego Klubu Ekologicznego⁸². W Nowym Gmachu Muzeum Narodowego otwarto 29 listopada wystawę pn. „Pamiętki Powstania Listopadowego w 150. rocznicę jego wybuchu”, zaanonsowaną zgodnie przez trzy krakowskie gazety codzienne⁸³.

W przeddzień rocznicy wybuchu powstania mieszkańcy Krakowa otrzymali prezent — zakończył się prowadzony przez wojsko półroczny remont Kopca Kościuszki, o czym poinformowano na specjalnym spotkaniu z udziałem przewodniczącego Społecznego Komitetu Opieki nad Kopcem prof. Karola Estreichera oraz władz politycznych i dowódców wojskowych⁸⁴. Również w przeddzień Dnia Podchorążego przypadającego w rocznicę powstania ulicami Krakowa przeszedł capstrzyk podchorążych z Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Chemicznych z pochodniami, którzy następnie złożyli kwiaty na płycie upamiętniającej przysięgę Tadeusza Kościuszki na Rynku Głównym, o czym donosiła „Gazeta Południowa”⁸⁵.

Wszystkie krakowskie dzienniki relacjonowały w dniu 1 grudnia 1980 roku za Polską Agencją Prasową ogólnopolskie uroczystości rocznicowe: złożenie kwiatów na płycie Grobu Nieznanego Żołnierza, przed obeliskiem w Olszynie Grochowskiej oraz pod tablicą ku czci podchorążych w warszawskich Łazienkach; pisano o uroczystościach z okazji Dnia Podchorążego we wszystkich wyższych szkołach oficer-

⁸⁰ (j. r.), [inc.] „Wieje między aleje wiatr listopadowy”, „Echo Krakowa” 1980, nr 257, s. 5.

⁸¹ *Wieczór w „Kuźnicy”*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 259, s. 2.

⁸² *W rocznicę polskiej Nocy Listopadowej*, „Dziennik Polski” 1980, nr 258 z 28 XI, s. 4; *Komunikat*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 258, s. 6; „*Sto rąk, sto sztyletów*” w 150. rocznicę wybuchu Powstania Listopadowego, „Echo Krakowa” 1980, nr 257 z 28 XI, s. 5.

⁸³ *W 150. rocznicę Powstania Listopadowego. Uroczysty koncert, wystawa w Muzeum Narodowym*, „Dziennik Polski” 1980, nr 256 z 26 XI, s. 4; *150. rocznica wybuchu Powstania Listopadowego*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 256, s. 8; *Krakowskie obchody listopadowego zrywu*, „Echo Krakowa” 1980, nr 255 z 26 XI, s. 1.

⁸⁴ *W rocznicę Powstania Listopadowego. Kopiec Kościuszki odnowiony przez żołnierzy*, „Dziennik Polski” 1980, nr 259 z 29–30 XI, s. 1; (K u b), *Naczelnikowi i miastu*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 259, s. 2; (m s), *Druga młodość starego kopca. Wojsko w roli lekarza*, „Echo Krakowa” 1980, nr 258, s. 5.

⁸⁵ (K u b), *Naczelnikowi i miastu*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 259, s. 2; *W 150. rocznicę Powstania Listopadowego. Uroczysty koncert, wystawa w Muzeum Narodowym*, „Dziennik Polski” 1980, nr 256 z 26 XI, s. 4.

skich. Z okazji jubileuszu — z inicjatywy „Życia Warszawy” oraz warszawskiego koła przewodników miejskich PTTK — udostępniono dla publiczność gmach Belwederu, który był jednym z głównych celów ataku podchorążych pod wodzą Piotra Wysockiego w Noc Listopadową⁸⁶. Krakowska popołudniówka, „Echo Krakowa”, powtórzyła w zasadzie jedynie informacje Polskiej Agencji Prasowej⁸⁷.

W „Gazecie Południowej”, poza wiadomościami z serwisu PAP-owskiego, donoszono o rocznicowych sesjach naukowych: jednej, zorganizowanej przez Instytut Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, drugiej zaś z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Historycznego i Komisji Nauk Historycznych PAN; a także o wystawach prezentujących pamiątki z powstania — w Muzeum Wojska Polskiego i Muzeum Historycznym m.st. Warszawy⁸⁸. Gazeta informowała o premierze „Kordiana” Juliusza Słowackiego w warszawskim Teatrze Powszechnym w reż. Bohdana Cybulskiego, podkreślając, że w tytułowej roli wystąpił absolwent krakowskiej PWST — Krzysztof Pieczyński⁸⁹. Zamieszczono relację z obchodów rocznicowych w Tarnowie, gdzie przedstawiciele władz, organizacji społecznych (w tym NSZZ „Solidarność”) oraz młodzieży złożyli kwiaty pod mauzoleum gen. Józefa Bema w Parku Strzeleckim; ponadto w salach Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Tarnowskiej otwarto wystawę książek poświęconych powstaniu, natomiast w Muzeum im. S. Fiszerza w Bochni zainaugurowano wystawę „Udział Galicji w Powstaniu Listopadowym”. Reporter „Gazety Południowej”, Tadeusz L. Kubica, odwiedził również cmentarz w Krzeszowicach koło Krakowa, gdzie pochowany został naczelny wódz powstania gen. Józef Chłopicki. Z żalem skonstatował, że mogiła bohatera spod Olszynki jest niemal zapomniana, nie licząc skromnej wiązanki kwiatów od Towarzystwa Miłośników Ziemi Krzeszowickiej⁹⁰.

„Gazeta Południowa” zaanonsowała na swoich łamach przedstawienie Teatru TV autorstwa Jerzego Mikke pt. „Niebezpiecznie, panie Mochnacki” w reżyserii Jerzego Krasowskiego, a po emisji programu ukazało się omówienie spektaklu⁹¹.

Oprócz materiałów na temat obchodów 150. rocznicy powstania listopadowego krakowskie gazety opublikowały znaczną liczbę artykułów poświęconych genezie, przebiegowi i przyczynom upadku powstania⁹², najważniejszym postaciom naro-

⁸⁶ *Belweder udostępniony zwiedzającym. Obchody rocznicy Powstania Listopadowego*, „Dziennik Polski” 1980, nr 260 z 1 XII, s. 1.

⁸⁷ *Uroczyste obchodzone 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, „Echo Krakowa” 1980, nr 259 z 1 XII, s. 1.

⁸⁸ *W 150. rocznicę Listopadowej Nocy*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 260 z 1 XII, s. 1–2.

⁸⁹ Tamże, s. 2.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ *Rzecz o Mochnackim w telewizji*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 253 z 21–23 XI, s. 2; (BOB), „Niebezpiecznie, panie Mochnacki”. *Krakowski Teatr TV zaprezentował dobrą sztukę i piękne przedstawienie*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 256 z 26 XI, s. 2.

⁹² K. Strzelewicz, *Fatum Listopada*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 256, s. 6

dowego zrywu — Piotrowi Wysockiemu⁹³, Joachimowi Lelewelowi⁹⁴, generałom Józefowi Chłopickiemu i Janowi Skrzyneckiemu⁹⁵. „Gazeta Południowa” przeprowadziła m.in. dyskusję z udziałem historyków: Henryka Wereszyckiego, Antoniego Podrazy, Mariana Zgórniaka oraz red. Janusza Roszko pt. *Szanse powstań polskich*⁹⁶. Jerzy Bober pisał o najważniejszych dziełach dramatycznych związanych z problematyką powstania listopadowego⁹⁷.

Prasa Trójmiasta — „Głos Wybrzeża”, „Dziennik Bałtycki” i „Wieczór Wybrzeża”, poświęciła rocznicy powstania 18 artykułów. W największym dzienniku, „Głosie Wybrzeża” znalazły się zarówno materiały dotyczące obchodów święta, jak i samego zrywu niepodległościowego. Z uznaniem pisano o sztuce „Sto rąk, sto sztyletów” wystawionej na deskach Teatru Wybrzeże⁹⁸, informowano o wieczorze poetyckim z okazji rocznicy w Ratuszu Staromiejskim w Gdańsku⁹⁹, o ogólnopolskich obchodach rocznicowych¹⁰⁰, o krakowskiej sesji naukowej¹⁰¹, o Forum SDP poświęconym Nocy Listopadowej¹⁰², ale także o wiecu zorganizowanym przez Niezależne Zrzeszenie Studentów pod pomnikiem Jana III Sobieskiego na Targu Drzewnym¹⁰³. O literaturze poświęconej powstaniu listopadowemu pisał na łamach gazety Henryk Kocój¹⁰⁴, zaś morski epizod powstańczych zmagani przypomniiał Tadeusz Górski¹⁰⁵.

W „Dzienniku Bałtyckim” pisano o powstającej w Czernsku — z inicjatywy Zarządu Wojewódzkiego PTTK w Gdańsku — Izbie Pamięci Powstania Listopadowego¹⁰⁶, relacjonowano ogólnopolskie i gdańskie uroczystości¹⁰⁷, zaś w obszernym

⁹³ O. Jędrzejczyk, *Wielka Noc podporucznika Wysockiego*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 253, s. 4–5.

⁹⁴ Tenże, *Zagadka Joachima Lelewela. 150. rocznica Powstania Listopadowego*, „Gazeta Południowa” 1980, nr 259 — „Przybliżenia. Sobotnio-niedzielnny magazyn literacki”, nr 19, s. 6.

⁹⁵ M. Meloch, *Noc 29 listopada*, tamże, s. 4–5.

⁹⁶ *Szanse powstań polskich*, oprac. A. Weisło, tamże, s. 3 i 6.

⁹⁷ J. Bober, *Z perspektywy nocy listopadowej*, tamże, s. 5.

⁹⁸ W. Zawistowski, „*Sto rąk, sto sztyletów*”. *Felieton przedpremierowy*, „Głos Wybrzeża” 1980, nr 262, s. 6; T. Rafałowski, *Głosy listopadowej nocy*, tamże 1980, nr 269 z 8 XII, s. 3.

⁹⁹ *Noc Listopadowa w poezji*, tamże 1980, nr 260 z 27 XI, s. 5.

¹⁰⁰ *Obchody 150 rocznicy Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 263, z 1 XII, s. 1.

¹⁰¹ *150 rocznica Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 259 z 26 XI, s. 1.

¹⁰² *Inauguracja działalności „Forum” SDP*, tamże 1980, nr 264 z 2 XII, s. 4.

¹⁰³ (gr), *Zgromadzenie na Targu Drzewnym. W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 263, s. 2

¹⁰⁴ H. Kocój, *Wartości niezwywalne. 150 rocznica Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 262 z 29–30 XI, s. 3.

¹⁰⁵ T. Górski, *Powstania Listopadowego epizod morski*, tamże 1980, nr 263, s. 3.

¹⁰⁶ (sk), *Powstaje Izba Pamięci Powstania Listopadowego*, „Dziennik Bałtycki” 1980, nr 259 z 27 XI, s. 3.

¹⁰⁷ (wł), *Obchody 150 rocznicy Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 262 z 1 XII, s. 1.

artykule zatytułowanym *Powstanie zawiedzionych nadziei* Tadeusz Bolduan przedstawił przebieg walk, w tym sytuację na Pomorzu Gdańskim w 1831 roku, gdzie znalazło się ponad 20 tysięcy żołnierzy i cywilów wycofujących się przed wojskami rosyjskimi¹⁰⁸.

„Wieczór Wybrzeża” donosił o obchodach Dnia Podchorążego¹⁰⁹, w tym w Wyższej Szkole Marynarki Wojennej¹¹⁰, uroczystościach w Ratuszu¹¹¹, odczytach i wycieczce szlakami powstańców¹¹², zgromadzeniu studentów pod pomnikiem Jana III Sobieskiego¹¹³. Ukazała się recenzja wspomnianej wcześniej sztuki „Sto rąk, sto sztyletów” w Teatrze Wybrzeże¹¹⁴, a Sławomir Sierecki przypomniał losy internowanych w twierdzy Wisłoujście polskich oficerów i żołnierzy¹¹⁵.

Prasa lubelska — „Kurier Lubelski” i „Sztandar Ludu”, podejmowała temat rocznicy powstania listopadowego 16-krotnie. „Kurier” już na kilka dni przed rocznicą donosił o uroczystych posiedzeniach naukowych zorganizowanych przez Lubelskie Towarzystwo Naukowe¹¹⁶ oraz przez miejscowy oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego¹¹⁷, o sesji naukowej w Warszawie¹¹⁸, a w pierwszych dniach grudnia anonsował sesję naukową w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim¹¹⁹. Pisano o obchodach w kraju, m.in. w Warszawie¹²⁰, Krakowie¹²¹, o przedstawieniach teatralnych, o lubelskim koncercie poetycko-muzycznym¹²². Przypomniano początki „Kuriera Lubelskiego”, który zaczął wychodzić na fali powstańczego

¹⁰⁸ T. Bolduan, *Powstanie zawiedzionych nadziei*, tamże 1980, nr 261 z 29–30 XI, s. 3, 6.

¹⁰⁹ PAP, *Obchody Dnia Podchorążego*, „Wieczór Wybrzeża” 1980, nr 260 z 29–30 XI, s. 1–2.

¹¹⁰ (g z) (c), *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego. WSWM świętuje Dzień Podchorążego. Wieczornica w Ratuszu Staromiejskim*, tamże 1980, nr 259 z 28 XI, s. 2.

¹¹¹ Tamże.

¹¹² w im, *W rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 260, s. 4.

¹¹³ (z tm) *Pamięci Nocy Listopadowej*, tamże 1980, nr 261 z 1 XII, s. 2.

¹¹⁴ T. Zwierchowska, „Sto rąk, sto sztyletów”, tamże 1980, nr 265 z 5, 6, 7 XII, s. 3.

¹¹⁵ S. Sierecki, *Listopadowe echa*, tamże 1980, nr 260, s. 3.

¹¹⁶ (z p), *Sesje naukowe. 150 rocznica Powstania Listopadowego*, „Kurier Lubelski” 1980, nr 254 z 25 XI, s. 4.

¹¹⁷ *Uroczyste posiedzenie*, tamże 1980, nr 256 z 27 XI, s. 4.

¹¹⁸ *Obchody w kraju. 150 rocznica wybuchu Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 258 z 29–30 XI, s. 1.

¹¹⁹ *Sesja naukowa w KUL. W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 261 z 3 XII, s. 6.

¹²⁰ *Pamięci Powstania Listopadowego. Uroczystości w 150 rocznicę*, tamże 1980, nr 257 z 28 XI, s. 1; *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego. Belweder udostępniony zwiedzającym. Obchody Dnia Podchorążego*, tamże 1980, nr 259 z 1 XI, s. 1.

¹²¹ *Rocznica Powstania Listopadowego* [fot. grobowca powstańców z 1831 roku na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie], tamże 1980, nr 259, s. 2.

¹²² *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 260 z 2 XII, s. 4.

entuzjazmu 9 grudnia 1830 roku¹²³, oraz korpus urzędników cywilnych, komisarzy obwodowych zajmujących się zaopatrzeniem i rekrutacją do wojska powstańczego¹²⁴.

„Sztandar Ludu”, jak wszystkie dzienniki, relacjonował obchody w dniu 30 listopada, w tym uroczystości w Wyższej Oficerskiej Szkole Lotniczej w Dęblinie oraz informował o okolicznościowych wystawach obrazów w Muzeum Okręgowym w Lublinie i Domku Gotyckim w Puławach¹²⁵. Anonsował też wspomniane wcześniej uroczyste posiedzenie naukowe zorganizowane przez miejscowy oddział PTH¹²⁶. Opublikowano wiersz Zbigniewa Strzałkowskiego pt. *Listopad 1830*¹²⁷, zamieszczono również rozmowę z kustoszem Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie Jolantą Pol na temat odbywającej się tam wystawy „Poezja Powstania Listopadowego”¹²⁸.

Wychodzący w Katowicach „Dziennik Zachodni” informował na swoich łamach o dwóch wystawach zorganizowanych na Śląsku z okazji rocznicy powstania listopadowego: w Bibliotece Śląskiej w Katowicach¹²⁹ oraz w Muzeum w Gliwicach¹³⁰, a także o okolicznościowym koncercie w Filharmonii Śląskiej¹³¹. Gazeta zamieściła rozmowę z prof. Stefanem Kieniewiczem¹³² oraz obszerny artykuł o przebiegu pamiętnej Nocy Listopadowej¹³³. Partyjny dziennik „Trybuna Robotnicza” poświęcił całą kolumnę 150. rocznicy powstania listopadowego w numerze z 29–30 listopada, przygotowaną przez Henryka Kocója i Alfreda Majewicza. Pisano o powstaniu największych szans, przedstawiono kalendarium, opinie współczesnych, reakcje europejskich rządów, zamieszczono reprodukcję obrazu Marcina Załęskiego

¹²³ *Z kart historii*, tamże 1980, nr 258, s. 1; A.L. Gzella, *W Ojczyźnie sprawie stoicie. W 150 rocznicę powstania Kuriera Lubelskiego*, tamże, s. 3.

¹²⁴ (z p), *Korpus w gęsie pióra uzbrojony. Z dziejów Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 263 z 6–7 XII, s. 2.

¹²⁵ PAP, inf. wł., *150 rocznica Powstania Listopadowego*, „Sztandar Ludu” 1980, nr 261 z 1 XII, s. 1–2; PAP, *Belweder udostępniony zwiedzającym*, tamże, s. 1.

¹²⁶ *Anonsujemy*, tamże 1980, nr 258, s. 6.

¹²⁷ Z. Strzałkowski, *Listopad 1830*, tamże 1980, nr 258 z 27 XI, s. 4.

¹²⁸ *Poezja Powstania Listopadowego* (rozmowa z Jolantą Pol), notował A. Fryc, „Sztandar Ludu Magazyn” 1980, nr 266 z 6–7 XII, s. 3.

¹²⁹ *150 rocznica Powstania Listopadowego. Wystawa w Bibliotece Śląskiej*, „Dziennik Zachodni” 1980, nr 260 z 1 XII, s. 2.

¹³⁰ *Hej, kto Polak... Ekspozycja z okazji Powstania Listopadowego*, tamże, s. 5; „*Hej, kto Polak...!*” *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże, nr 266 z 9 XII, s. 5.

¹³¹ *150 rocznica Powstania Listopadowego. Koncert w Filharmonii Śląskiej*, tamże 1980, nr 259 z 29–30 XI, s. 1.

¹³² *Europa wygrała, powstańcy polscy stracili. O Powstaniu Listopadowym* „Dziennik Zachodni” rozmawia z prof. Stefanem Kieniewiczem, przewodniczącym Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk, tamże, s. 3–4.

¹³³ J.F. Lewandowski, *Noc Listopadowa*, tamże 1980, nr 258 z 28 XI, s. 3–4.

„Wzięcie Arsenau”¹³⁴. Relacjonowano obchody w całej Polsce¹³⁵, czytelnikom zaprezentowano też wystawę w zamku pszczyńskim zatytułowaną „Powstanie Listopadowe i pamiątki patriotyczne”¹³⁶. Popołudniówka „Wieczór” odnotowała krótko uroczystości rocznicowe¹³⁷, zamieściła rozmowę z doc. dr Jerzym Skowronkiem¹³⁸, pisała o wspomnianej wyżej wystawie w Bibliotece Śląskiej¹³⁹, recenzji doczekał się też przywoływany tu wielokrotnie spektakl „Niebezpiecznie, panie Mochnacki”¹⁴⁰.

W Wielkopolsce „Gazeta Zachodnia” pisała o obchodach w kraju¹⁴¹, uroczystościach w szkołach oficerskich¹⁴², zamieściła również ciekawe materiały, m.in. o losach twórców w czasie powstania¹⁴³, przypomniano przebieg Nocy Listopadowej, podkreślając rolę „czwartaków”¹⁴⁴, opublikowano wiersz „Listopad” Feliksa Marii Nowowiejskiego¹⁴⁵, zaproszono czytelników na spektakl „Mochnacki — sny o Ojczyźnie” w Teatrze Wielkim w Poznaniu¹⁴⁶, ale donoszono też o lokalnych inicjatywach, np. w Koninie, gdzie w miejscowym zespole szkół zawodowych odbyło się spotkanie uczniów z prof. Antonim Czubińskim z UAM¹⁴⁷.

„Głos Wielkopolski” donosił o konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza¹⁴⁸, informował o obchodach Dnia

¹³⁴ W 150 rocznicę Nocy Listopadowej, „Trybuna Robotnicza. Magazyn Niedziela” 1980, nr 259 z 29–30 XI, s. 1, 5.

¹³⁵ (PAP), *Spółczesność oddała hołd bohaterom Powstania Listopadowego. Uroczyste obchody Dnia Podchorążego*, „Trybuna Robotnicza” 1980, nr 260 z 1 XI, s. 1–2.

¹³⁶ (wp), *Na zamku pszczyńskim*, tamże, s. 1–2.

¹³⁷ *150 rocznica powstania listopadowego. Obchody Dnia Podchorążego*, „Wieczór” 1980, nr 258 z 29–30 XI, s. 2; C A F, *W 150-tą rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże, nr 259 z 1 XII, s. 1.

¹³⁸ *Pamięć Nocy Listopadowej. W 150 lat później. Rozmowa z doc. dr Jerzym Skowronkiem z Instytutu Historycznego UW*, rozm. K. Stawiska, tamże 1980, nr 258, s. 4.

¹³⁹ *Dzieje powstania listopadowego na wystawie w Bibliotece Śląskiej*, tamże 1980, nr 256 z 27 XI, s. 3.

¹⁴⁰ F. Netz, *Niebezpiecznie panie Mochnacki*, tamże 1980, nr 258, s. 4.

¹⁴¹ T. Bartkowiak, *150 rocznica Powstania Listopadowego. 29 listopada — Dzień Podchorążego*, „Gazeta Zachodnia” 1980, nr 257 z 29–30 XI, s. 1–2.

¹⁴² *Przysięgi w szkołach oficerskich. W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 258 z 1 XII, s. 1–2.

¹⁴³ J. Lacherski, *Mickiewicz, Chopin i inni. Twórcy w dobie Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 257, s. 3.

¹⁴⁴ A. Szybis, *Pamiętna noc podchorążych*, tamże 1980, nr 257, s. 4.

¹⁴⁵ F.M. Nowowiejski, *Listopad. Na 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 263 z 6–7 XII, s. 5.

¹⁴⁶ *Zaproszenie do „Polskiego”*, tamże 1980, nr 254 z 26 XI, s. 7.

¹⁴⁷ (rys), *Historia i dzień dzisiejszy*, tamże 1980, nr 266 z 10 XII, s. 7.

¹⁴⁸ (1en), *W Poznaniu o Powstaniu Listopadowym*, „Głos Wielkopolski” 1980, nr 252 z 21, 22, 23 XI, s. 2.

Podchorążego w szkołach oficerskich w Poznaniu i Pile¹⁴⁹, przedrukowano również rozmowę z doc. dr. Jerzym Skowronkiem¹⁵⁰.

Najmniej uwagi rocznicy poświęciła popołudniówka „Express Poznański” — jedynie w numerze z 29 i 30 listopada ukazał się tekst Marioli Sieradzkiej poświęcony analizie przyczyn upadku powstania listopadowego¹⁵¹ oraz relacja z obchodów Dnia Podchorążego¹⁵².

Rocznica powstania nie przeszła bez echa na Dolnym Śląsku. „Gazeta Robotnicza” przedstawiła przebieg pamiętnej listopadowej nocy¹⁵³, refleksje na temat znaczenia powstania dla przyszłych pokoleń¹⁵⁴, rocznicowe uroczystości¹⁵⁵, w tym przysięgę podchorążych z Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Inżynieryjnych we Wrocławiu¹⁵⁶, zaanonsowano okolicznościową wystawę w Muzeum Poczty i Telekomunikacji¹⁵⁷, zamieszczono też recenzję spektaklu Jerzego Mikke „Listopad 1830” we wrocławskim Teatrze Współczesnym¹⁵⁸. W „Słowie Polskim” przypomniano postać Michała Lewandowskiego, ostatniego powstańca listopadowego, zmarłego w 1903 roku¹⁵⁹, opisano przebieg wydarzeń w nocy z 29 na 30 listopada¹⁶⁰, relacjonowano uroczystości w Wyższej Oficerskiej Szkole Wojsk Inżynieryjnych we Wrocławiu¹⁶¹, wreszcie zaproszono na wspomnianą wyżej wystawę filatelistyczną i medalierską¹⁶². Niewiele miejsca poświęcił rocznicy „Wieczór Wrocławia”, w którym zaanonsowano wykład pt. „Śląskie odgłosy Powstania Listopadowego”

¹⁴⁹ (w i g), *Obchody Dnia Podchorążego w szkołach oficerskich. W 150 rocznicę wybuchu Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 258 z 29–30 XI, s. 1; P A P, (w i s), *Spoleczeństwo polskie uczciło pamięć bohaterów Powstania Listopadowego. Zaciągnięcie wart honorowych. Sesja naukowa. Premiera „Kordiana”. Przysięga słuchaczy szkół oficerskich*, tamże 1980, nr 259 z 1 XII, s. 1–2.

¹⁵⁰ *Pamięć Nocy Listopadowej. W 150 lat później. Rozmowa z doc. dr. Jerzym Skowronkiem z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego*, rozm. K. Stawiska, tamże 1980, nr 258, s. 3.

¹⁵¹ M. Sieradzka, *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, „Express Poznański” 1980, nr 256, s. 4.

¹⁵² *Dzień Podchorążego u „pancerniaków”. 150 rocznica Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 256 z 29–30 XI, s. 1–2.

¹⁵³ J. Przybyłowicz, *Spisek Wysockiego. W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, „Gazeta Robotnicza” 1980, nr 259 z 28 XI, s. 2.

¹⁵⁴ M. Pater, *Trwały przekaz Nocy Listopadowej*, tamże 1980, dodatek „Magazyn Tygodniowy”, nr 48, s. 1, 7.

¹⁵⁵ *Belweder udostępniony zwiedzającym*, „Gazeta Robotnicza” 1980, nr 261 z 1 XII, s. 1.

¹⁵⁶ (I n f. w ł.), *Święto podchorążych*, tamże 1980, „Magazyn Tygodniowy”, nr 48, s. 4.

¹⁵⁷ (b l), *Wystawa z okazji rocznicy Powstania Listopadowego*, „Gazeta Robotnicza” 1980, nr 262 z 2 XII, s. 4.

¹⁵⁸ T. Buski, *Listopadowa lekcja. Spotkania z teatrem*, tamże 1980, nr 267 z 8 XII, s. 4.

¹⁵⁹ W. Dzieńciołowski, *Ostatni na żołdzie narodowym*, „Słowo Polskie” 1980, nr 259, s. 3.

¹⁶⁰ (P A P), *150 rocznica Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 259 z 29–30 XI, s. 1–2.

¹⁶¹ (m), *Przysięga podchorążych. Uroczystość w WSOWZmech.*, tamże 1980, nr 260 z 1 XII, s. 1–2.

¹⁶² *Znaczki i medale. W 150 rocznicę*, tamże 1980, nr 261 z 2 XII, s. 6.

organizowany przez Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii¹⁶³, przedrukowano również wywiad z doc. dr. Jerzym Skowronkiem znany z łamów innych gazet¹⁶⁴.

Kieleckie „Słowo Ludu” zaprosiło czytelników na wykład dra Adama Massalskiego poświęcony udziałowi kielczan w powstaniu¹⁶⁵, przedrukowało rozmowę z historykiem prof. Stefanem Kieniewiczem¹⁶⁶, przypomniało postać kobiety-powstańca Emilii Plater¹⁶⁷, relacjonowano obchody rocznicy w kraju¹⁶⁸, ale i w regionie: koncert i akademię w Warce, miście rodzinnym Piotra Wysockiego oraz rajd „Szlakiem Powstania Listopadowego”¹⁶⁹. Redaktorzy „Echa Dnia” przypomnieli czytelnikom wydarzenia Nocy Listopadowej oraz przebieg powstania¹⁷⁰, zaapelowali też o opiekę nad grobami powstańców na kieleckim cmentarzu¹⁷¹. Ukazała się relacja z obchodów Dnia Podchorążego¹⁷², zamieszczono recenzje dwóch publikacji poświęconych powstaniu listopadowemu (Wacława Tokarza i Raymonda Duranda)¹⁷³ oraz przedstawienia „Mochnacki — sny o ojczyźnie” Bohdana Marcinkowskiego w Teatrze im. S. Żeromskiego¹⁷⁴, pisano wreszcie o rocznicowej sesji naukowej licealistów z Chęcini¹⁷⁵.

Prasa zachodniopomorska, reprezentowana przez „Głos Szczeciński” i „Kurier Szczeciński”, nie pominęła milczeniem rocznicy. W „Głosie Szczecińskim” ukazały się zarówno relacje z obchodów 150. rocznicy powstania listopadowego¹⁷⁶, jak i zapowiedzi imprez towarzyszących temu świętu — premiery „Warszawianki” Sta-

¹⁶³ „Wieczór Wrocławia” 1980, nr 252 z 21, 22, 23 XII, s. 7.

¹⁶⁴ *Pamięć Nocy Listopadowej. W 150 lat później. Rozmawiamy z doc. dr. Jerzym Skowronkiem z Instytutu Historycznego UW*, rozm. K. Stawiska, tamże 1980, nr 258 z 29–30 XI, s. 2.

¹⁶⁵ *Anonse*, „Słowo Ludu” 1980, nr 256 z 26 XI, s. 4.

¹⁶⁶ *O Powstaniu Listopadowym. Z perspektywy historii (Rozmowa z prof. Stefanem Kieniewiczem)*, rozm. M. Turski, „Magazyn Słowo Ludu” 1980, nr 1107 z 29–30 XI, s. 1–2.

¹⁶⁷ T. Stolarski, *Kobieta — powstaniec. Z kart historii*, tamże 1980, nr 1109 z 13–14 XII, s. 4.

¹⁶⁸ PAP, *Obchody Dnia Podchorążego. W 150 rocznicę powstania listopadowego*, „Słowo Ludu” 1980, nr 260 z 1 XII, s. 1–2.

¹⁶⁹ (jut), *Uroczystości w Radomiu*, tamże, s. 2.

¹⁷⁰ A. Szybis, *Pamiętna noc podchorążych. W 150. rocznicę powstańczego zrywu*, „Echo Dnia” 1980, nr 256 z 27 XI, s. 4–5; E. Kosik, *Na głos narodu*, tamże 1980, nr 258 z 29–30 XI, s. 3.

¹⁷¹ (Daw), *Groby listopada 1830*, tamże 1980, nr 259, s. 4–5.

¹⁷² *Obchody Dnia Podchorążego. 150 rocznica powstania listopadowego*, tamże 1980, nr 259 z 1 XI, s. 1.

¹⁷³ Wi g., *Listopadowe sprzysiężenie*, tamże 1980, nr 262 z 4 XII, s. 5.

¹⁷⁴ WIDZ, „*Listopad to dla Polski niebezpieczna pora...*”, tamże 1980, nr 268 z 12 XII, s. 5.

¹⁷⁵ (ek), *Sesja naukowa licealistów*, tamże 1980, nr 265 z 9 XII, s. 3.

¹⁷⁶ (PAP), *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, „Głos Szczeciński” 1980, nr 258 z 26 XI, s. 2; (PAP), *Obchody Dnia Podchorążego*, tamże 1980, nr 261 z 29–30 XI, s. 2; (PAP), *150 rocznica Powstania Listopadowego. Hold poległym powstańcom. Obchody Dnia Podchorążego*, tamże 1980, nr 262 z 1 XII, s. 1–2.

niśława Wyspiańskiego w Teatrze Współczesnym¹⁷⁷ oraz wystawy „W 150. rocznicę powstania listopadowego ze zbiorów inż. Mariana Maciejewskiego” w Muzeum Narodowym¹⁷⁸. Gazeta ta przedrukowała rozmowę z historykiem doc. dr. Jerzym Skowronkiem¹⁷⁹. „Kurier Szczeciński” aż trzykrotnie pisał o wspomnianej wyżej wystawie militariów w Muzeum Narodowym¹⁸⁰, zapraszał na „Warszawiankę” Wyspiańskiego¹⁸¹, zamieścił — za Polską Agencją Prasową — krótką relację z rocznicowych obchodów¹⁸², opublikował też obszerny materiał poświęcony poglądom historyków na temat powstania listopadowego¹⁸³.

Ukazująca się w Bydgoszczy „Gazeta Pomorska” przypominała piórem Mirosława R. Krajewskiego ostatnie chwile powstania listopadowego¹⁸⁴, relacjonowała uroczystości w kraju oraz obchody Dnia Podchorążego w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Rakietowych i Artylerii w Toruniu¹⁸⁵, zapraszała na uroczyste zebranie naukowe organizowane przez Bydgoskie Towarzystwo Naukowe i tamtejszy oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego¹⁸⁶, informowała o zainaugurowaniu działalności Forum Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich panelową dyskusją zatytułowaną „Powstanie listopadowe — ryzyko i szanse”¹⁸⁷. W „Dzienniku Wieczornym” zaledwie wspomniano o rocznicy, reprodukując litografię przedstawiającą bitwę o Olszynkę Grochowską¹⁸⁸ oraz dwie pocztówki o tematyce powstania listopadowego¹⁸⁹, ukazała się też recenzja „Warszawianki” S. Wyspiańskiego wystawionej na deskach Teatru Kameralnego w Bydgoszczy¹⁹⁰.

¹⁷⁷ (w a n), *Premiera w Teatrze Współczesnym*, tamże 1980, nr 261, s. 7.

¹⁷⁸ (b o m), *W Muzeum Narodowym: Broń japońska i...* „Powstanie Listopadowe”, tamże 1980, nr 257 z 25 XI, s. 6.

¹⁷⁹ Tamże 1980, nr 261 z 29–30 XI, s. 3.

¹⁸⁰ Notatnik szczeciński, „Kurier Szczeciński” 1980, nr 259 z 28 XI, s. 8; (1), *Militaria w Muzeum Narodowym. W 150 rocznicę Powstania Listopadowego* [fot. Z. Jodkowski], tamże, nr 260 z 29–30 XI, s. 1; Notatnik szczeciński, tamże, nr 266 z 8 XII, s. 8.

¹⁸¹ (j f), *Coś interesującego...*, tamże 1980, nr 260, s. 8.

¹⁸² P A P, *Obchody 150 rocznicy Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 261 z 1 XII, s. 1.

¹⁸³ P A P, *Powstanie Listopadowe w oczach historyków. Czy miało szansę sukcesu?*, tamże 1980, nr 260, s. 4.

¹⁸⁴ M.R. Krajewski, *Ostatnie chwile Powstania Listopadowego*, „Gazeta Pomorska” 1980, nr 259, s. 6.

¹⁸⁵ R Y D, *Przysięga podchorążych WSOWRiArt. W 150 rocznicę powstania listopadowego*, tamże 1980, nr 260 z 1 XII, s. 1.

¹⁸⁶ *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 267 z 9 XII, s. 6.

¹⁸⁷ *Inauguracja działalności „Forum” SDP*, tamże 1980, nr 261 z 2 XII, s. 4.

¹⁸⁸ [inc.] *Dziś przypada 150 rocznica wybuchu Powstania Listopadowego...*, „Dziennik Wieczorny” 1980, nr 258 z 29–30 XI, s. 1.

¹⁸⁹ *Najciekawsza pocztówka tygodnia*, tamże 1980, nr 263 z 5, 6, 7 XII, s. 8.

¹⁹⁰ A C, „Warszawianka” *lepsza*, tamże 1980, nr 257 z 28 XI, s. 4–5.

Toruńskie „Nowości” zapraszały na nocny rajd turystyczny z okazji 150. rocznicy wybuchu powstania¹⁹¹, relacjonowały obchody święta w miejscowej szkole oficerskiej¹⁹², zamieściły także artykuł o echem powstania na Ziemi Toruńskiej¹⁹³.

Gazety łódzkie zamieściły w sumie 9 publikacji poświęconych powstaniu listopadowemu. W „Expressie Ilustrowanym” relacjonowano obchody Dnia Podchorążego w Wojskowej Akademii Medycznej¹⁹⁴, anonsowano też liczne imprezy organizowane z tej okazji w regionie łódzkim, np. wystawy: „Powstanie Listopadowe w literaturze” w Bibliotece im. L. Waryńskiego, „Powstanie Listopadowe i ruch narodowowyzwoleńczy w Europie” w Klubie Międzynarodowej Prasy i Książki w Pabianicach, „Powstanie listopadowe w malarstwie artystów polskich” w Muzeum Sztuki¹⁹⁵. Jak wiele innych dzienników „Express” przedrukował rozmowę z doc. dr. Jerzym Skowronkiem¹⁹⁶. „Głos Robotniczy” w przeddzień rocznicy przypomniał w obszernym artykule przebieg powstania¹⁹⁷, relacjonował też obchody w regionie łódzkim, w tym m.in. w Dzień Podchorążego w WAM¹⁹⁸. W „Dzienniku Popularnym” A. Barszczewska-Krupa przedstawiła najważniejsze wydarzenia w pierwszych dniach powstania¹⁹⁹, ukazała się też relacja z obchodów rocznicy w kraju i regionie²⁰⁰.

Rocznica powstania znalazła szerokie odzwierciedlenie na łamach wychodzącego na Podkarpaciu dziennika „Nowiny” (8 materiałów prasowych). W przeddzień rocznicy zaproszono czytelników na wędrowkę szlakiem mogił powstańców na Starym Cmentarzu w Rzeszowie²⁰¹. Dokładnie w 150. rocznicę zrywu niepodległościowego redakcja poświęciła powstaniu całą kolumnę, zamieszczając szereg

¹⁹¹ (z b), *W listopadową noc na turystyczny szlak*, „Nowości” 1980, nr 257 z 28 XI, s. 4.

¹⁹² P A P, (r), *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego. Uroczystości u toruńskich podchorążych*, tamże 1980, nr 259 z 1 XII, s. 1–2.

¹⁹³ I. N., *Listopadowe echa*, tamże 1980, nr 258 z 29–30 XI, s. 5.

¹⁹⁴ (g), *150 rocznica powstania listopadowego. Dzień Podchorążego*, „Express Ilustrowany” 1980, nr 262 z 4 XII, s. 4.

¹⁹⁵ (g), *Łódzkie obchody: 150 rocznica Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 256 z 27 XI, s. 7; *Powstanie Listopadowe w literaturze. Wystawa w bibliotece im. Waryńskiego*, tamże, nr 259 z 1 XII, s. 2.

¹⁹⁶ Tamże 1980, nr 258 z 29–30 XI, s. 1, 3.

¹⁹⁷ G. Romanowski, *...I Polak i Rosjanin niechże odtąd będą braćmi. 150 rocznica Powstania Listopadowego*, „Głos Robotniczy” 1980, nr 259, s. 4.

¹⁹⁸ (S. B.) (j e r g) (h a l) (j a w a), *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 259 z 29–30 XI, s. 1–2; *Obchody Dnia Podchorążego. 150 rocznica Powstania Listopadowego*, tamże, nr 260 z 1 XII, s. 1.

¹⁹⁹ A. Barszczewska-Krupa, *Szlachetny poryw. 150 rocznica Listopadowej Nocy*, „Dziennik Popularny” 1980, nr 259 z 29–30 XI, s. 3, 8.

²⁰⁰ P A P, (j b), *Obchody 150 rocznicy Powstania Listopadowego. Belweder udostępniono zwiedzającym*, tamże 1980, nr 260 z 1 XII, s. 1.

²⁰¹ (r.), *W 150 rocznicę Powstania Listopadowego*, „Nowiny” 1980, nr 258, s. 4.

artykułów²⁰². Informowano o obchodach w kraju oraz okolicznościowych sesjach w Rzeszowie i Jarosławiu²⁰³, ukazała się również rozmowa z doc. dr J. Skowronkiem²⁰⁴.

Ukazująca się w Białymstoku „Gazeta Współczesna” zarówno anonsowała, jak i relacjonowała wydarzenia związane z obchodami rocznicy powstania: sesję historyczną w Rajgrodzie, zorganizowaną przez Ośrodek Badań Historii Wojskowości, Muzeum Wojska w Białymstoku i Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe²⁰⁵, dar dla Muzeum Wojska w postaci egzemplarzy gazet warszawskich z początku grudnia 1830 roku²⁰⁶, uroczystości Dnia Podchorążego²⁰⁷, koncert pieśni patriotycznej w Filharmonii Białostockiej, wystawę „Noc Listopadowa” oraz szereg odczytów²⁰⁸. Ponadto na łamach dziennika przypomniano przebieg bitwy pod Ostrołęką²⁰⁹.

W „Gazecie Olsztyńskiej” ukazało się 5 materiałów prasowych poświęconych rocznicy, próżno jednak szukać informacji o obchodach na Warmii — skorzystano z serwisu PAP-owskiego, relacjonując krajowe uroczystości i wydarzenia²¹⁰, ukazała się recenzja wspomnianej już wielokrotnie sztuki „Niebezpiecznie, panie Mochnacki”²¹¹, a także po raz pierwszy wydanych w Polsce raportów francuskiego konsula Duranda²¹², przedrukowano także — za agencją Interpress — wywiad z prof. Stefanem Kieniewiczem²¹³.

Koszaliński „Głos Pomorza” pisał przede wszystkim o obchodach rocznicy w kraju, choć zamieszczono również relację z uroczystości Dnia Podchorążego

²⁰² J. Szczypek, *Wybuch czy klęska*, tamże 1980, nr 259 z 29–30 XI, s. 5; *Z perspektywy historii (rozmowa z prof. Stefanem Kieniewiczem)*. Rozmawiał Marian Turski, tamże, s. 5, 7; K. Szelięga, *Weteran i uczeń*, tamże, s. 5, 7; A. Daniel, H. Kocój, „*Neutralność*” *Prus*, tamże, s. 5.

²⁰³ (PAP), B. B., *150 rocznica powstania listopadowego. Obchody Dnia Podchorążego*, tamże 1980, nr 260 z 1 XII, s. 1.

²⁰⁴ Tamże 1980, nr 258 z 28 XI, s. 3.

²⁰⁵ (ib), *Sesja Historyczna w Rajgrodzie*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 252 z 24 XI, s. 1; (tch), *Spotkania naukowców. Historia — pedagogika — matematyka*, tamże, nr 254 z 26 XI, s. 3.

²⁰⁶ (h), *Cenny dar*, tamże 1980, nr 256 z 28 XI, s. 3.

²⁰⁷ (PAP), *150 rocznica Powstania Listopadowego. Obchody Dnia Podchorążego*, tamże 1980, nr 258 z 1 XII, s. 1.

²⁰⁸ (h), *Uroczystości i imprezy w woj. białostockim. 150 rocznica Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 259 z 2 XII, s. 4.

²⁰⁹ Z. Koszyła, *Bitwa pod Rajgrodem. W 150 rocznicę Nocy Listopadowej*, tamże 1980, nr 257 z 29–30 XI, s. 1, 3.

²¹⁰ (PAP), *150 rocznica powstania listopadowego*, „Gazeta Olsztyńska” 1980, nr 259 z 29–30 XI, s. 3; *Obchody 150 rocznicy Powstania Listopadowego. Behweder udostępniony zwiedzającym*, tamże, nr 260 z 1 XII, s. 1–2.

²¹¹ SEG, *Glosa do „Kordiana”*, tamże 1980, nr 259, s. 5.

²¹² (PAP), *Raporty konsula francuskiego o Powstaniu Listopadowym*, tamże 1980, nr 266 z 8 XII, s. 2.

²¹³ Tamże 1980, nr 265 z 6–7 XII, s. 1, 4.

w miejscowej Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Obrony Przeciwlotniczej²¹⁴. Interesujący artykuł poświęcono echem powstania listopadowego w literaturze, muzyce i malarstwie²¹⁵, informowano też o wydaniu okolicznościowego znaczka pocztowego²¹⁶.

„Trybuna Odrzańska”, wydawana w Opolu, nie zamieściła relacji z uroczystości, choć przypomniała o rocznicy Nocy Listopadowej²¹⁷, przedrukowała wywiad z prof. Kieniewiczem²¹⁸, zaś najciekawszym materiałem był artykuł Wojciech Mendla na temat opolskich obchodów 100. rocznicy wybuchu powstania listopadowego²¹⁹.

Zielonogórska „Gazeta Lubuska” ograniczyła się jedynie do podania informacji agencyjnej o obchodach rocznicy²²⁰, przedrukowała także wywiad z prof. Stefanem Kieniewiczem²²¹.

Jak wynika z zaprezentowanego przeglądu rocznicowych materiałów w prasie codziennej, wszystkie dzienniki w mniejszym lub większym stopniu odnotowały obchody jubileuszu, a przynajmniej zamieściły teksty poświęcone powstaniu.

Wśród materiałów prasowych, które ukazały się z okazji 150. rocznicy powstania listopadowego, na plan pierwszy wysuwają się informacje o inicjatywach środowisk naukowych: odczytach, zebraniach, sesjach i konferencjach oraz — rzecz jasna — publikacjach książkowych traktujących o różnych aspektach listopadowego zrywu.

Również artyści scen polskich uczcili 150. rocznicę powstania listopadowego wystawieniem szeregu przedstawień teatralnych nawiązujących do wydarzeń tamtych dni, przede wszystkim dramatów Stanisława Wyspiańskiego, Juliusza Słowackiego czy Jerzego Mikke. Zorganizowano też wiele okolicznościowych koncertów i wieczornic. Muzea i biblioteki przygotowały wystawy związane z powstaniem listopadowym: prezentowano zbiory pamiątek, obrazów, militariów, numizmatów, ale także poezji powstaniowej. Ciekawymi przedsięwzięciami były rajdy i wycieczki szlakami powstańczych walk bądź mogił organizowane przez środowiska tury-

²¹⁴ (PAP), *150. rocznica Powstania Listopadowego*, „Głos Pomorza — Magazyn” 1980, nr 259 z 29–30 XI, s. 1–2; (sts), *150. rocznica Powstania Listopadowego. Obchody w kraju*, „Głos Pomorza” 1980, nr 260 z 1 XII, s. 1–2.

²¹⁵ Z. Bielecki, *Listopadowe echa. W 150 rocznicę powstania 1830 roku*, tamże 1980, nr 259, s. 6.

²¹⁶ *Filatelistyka. 150. rocznica Powstania Listopadowego*, tamże 1980, nr 259, s. 12.

²¹⁷ (PAP), *150 rocznica powstania listopadowego. Kartka z kalendarza*, „Trybuna Odrzańska” 1980, nr 257 z 27 XI, s. 2.

²¹⁸ Tamże 1980, nr 259, s. 5.

²¹⁹ W. Mendel, *Opole w 100 rocznicę powstania listopadowego. Kartka z kalendarza*, tamże 1980, nr 259, z 29–30 XI, s. 1, 5.

²²⁰ PAP, *Obchody 150 rocznicy Powstania Listopadowego*, „Gazeta Lubuska” 1980, nr 260 z 1 XII, s. 1.

²²¹ Tamże 1980, nr 259 z 29–30 XI, s. 8.

styczne, zwiedzanie obiektów historycznych niedostępnych na co dzień zwykłym obywatelom.

Obficie relacjonowano oficjalne obchody rocznicy powstania, zwłaszcza podkreślano uroczysty charakter Dnia Podchorążego, ale jednocześnie dało się zaobserwować inicjatywy obywatelskie, oddolne.

Niewątpliwie brak wolności prasy sprawił, że relacje rocznicowe były wręcz bliźniaczo podobne do siebie, co więcej — w różnych tytułach prasowych przedrukowywano te same materiały. Pojawiły się jednak próby refleksji nad przyczynami upadku powstania, podkreślano zwłaszcza niewykorzystaną szansę zrywu niepodległościowego, który jako jedyny w historii miał szansę powodzenia. Na uwagę zasługuje też wznowienie przedwojennej edycji Wacława Tokarza oraz podziemne wydanie książki Maurycego Mochnackiego.

Liczba materiałów prasowych poświęconych 150. rocznicy powstania listopadowego dowodzi, że pamięć o tym odległym przecież zrywie i jego bohaterach pozostała żywa w społeczeństwie polskim.

Bibliografia

Bibliografie:

- „Bibliografia Zawartości Czasopism”, R. 34, z. 1–12 (1980)
- „Bibliografia Zawartości Czasopism”, R. 35, z. 1–12 (1981)
- „Polska Bibliografia Wojskowa. Komunikat bibliograficzny”, t. 44, z. 1–4, Warszawa 1980
- „Polska Bibliografia Wojskowa. Komunikat bibliograficzny”, t. 45, z. 1–4, Warszawa 1981

Prasa:

- „Argumenty” 1980, nr 11, 48
- „Czas” 1980, nr 48
- „Dziennik Bałtycki” 1980, nr 259
- „Dziennik Polski” 1980, nr 254–160
- „Dziennik Popularny” 1980, nr 259
- „Dziennik Wieczorny” 1980, nr 258
- „Dziennik Zachodni” 1980, nr 257, 259–260
- „Echo Dnia” 1980, nr 256
- „Echo Krakowa” 1980, nr 254–255, 257–259
- „Express Ilustrowany” 1980, nr 258
- „Express Poznański” 1980, nr 256
- „Express Wieczorny” 1980, nr 250, 254–257
- „Gazeta Lubuska” 1980, nr 259–260

- „Gazeta Olsztyńska” 1980, nr 259, 265
„Gazeta Południowa” 1980, nr 247, 253, 256, 258–260
„Gazeta Pomorska” 1980, nr 259
„Gazeta Robotnicza” 1980, nr 259, 260–261
„Gazeta Współczesna” 1980, nr 252, 254, 256–260, 265, 266
„Gazeta Zachodnia” 1980, nr 254, 257–258, 263, 266
„Głos Pomorza” 1980, nr 259, 260
„Głos Robotniczy” 1980, nr 259, 260
„Głos Szczeciński” 1980, nr 257, 258, 261, 262
„Głos Wielkopolski” 1980, nr 252, 258, 259
„Głos Wybrzeża” 1980, nr 259, 260, 262–264, 269
„Kierunki” 1980, nr 1, 11, 48
„Kontrasty” 1980, nr 11
„Kronika Warszawy” 1981, nr 4
„Kultura” 1981, nr 15
„Kurier Lubelski” 1980, nr 254, 256–261, 263
„Kurier Szczeciński” 1980, nr 259–261, 266
„Kwartalnik Historyczny” 1981, nr 3; 1982, nr 1
„Literatura” 1980, nr 48, 51/2
„Mówią Wieki” 1981, nr 7
„Nasza Trybuna” 1980, nr 259
„Nowe Książki” 1980, nr 21, 22; 1981, nr 3, 7, 11
„Nowiny” 1980, nr 258, 259
„Nowości” 1980, nr 257–259
„Odra” 1980, nr 11
„Panorama Polska” 1980, nr 11
„Poezja” 1980, nr 11
„Poglądy” 1981, nr 1, 10
„Polityka” 1981, nr 16
„Prawo i Życie” 1980, nr 48
„Przegląd Historyczny” 1981, nr 4
„Słowo Ludu” 1980, nr 256, 260
„Słowo Ludu. Magazyn” 1980, nr 1107, 1109
„Słowo Polskie” 1980, nr 259–261
„Słowo Powszechnie” 1980, nr 259
„Sztandar Ludu” 1980, nr 258, 261, 266
„Trybuna Ludu” 1980, nr 285; 1981, nr 36
„Trybuna Odrzańska” 1980, nr 257, 259
„Trybuna Robotnicza” 1980, nr 259, 260
„Twórczość” 1980, nr 11
„Tygodnik Demokratyczny” 1981, nr 14

- „Tygodnik Kulturalny” 1980, nr 49
„Wiadomości” 1981, nr 1
„Wieczór” 1980, nr 256, 258, 259
„Wieczór Wrocławia” 1980, nr 252, 258
„Wieczór Wybrzeża” 1980, nr 259–261, 265
„Wojskowy Przegląd Historyczny” 1980, nr 4; 1981, nr 1
„Wrocławski Tygodnik Katolików” 1980, nr 12; 1981, nr 3, 16
„Za i Przeciw” 1980, nr 48; 1981, nr 14
„Za Wolność i Lud” 1980, nr 51/52
„Ze Skarbca Kultury” 1982, z. 36
„Zeszyty Naukowe WAP” 1981, nr 107
„Żołnierz Polski” 1980, nr 48
„Żołnierz Wolności” 1980, nr 247
„Życie Warszawy” 1980, nr 272, 278–282